

O jazycích

svatodušní přednáška

A tak je každému dáván projev Ducha k užítku: jednomu je totiž skrze Ducha dáváno slovo moudrosti, jinému pak slovo poznání podle téhož Ducha, dalšímu víra v témž Duchu a jinému dary uzdravování v tomtéž Duchu, jinému pak činění zázraků, jinému proroctví, jinému rozlišování duchů, jinému rozličné druhy jazyků, jinému výklad jazyků.- 1Kor 12,7-10 (NBK)

Když nastal den letnic, byli všichni shromážděni na jednom místě. Náhle se strhl hukot z nebe, jako když se žene prudký víchř, a naplnil celý dům, kde byli. A ukázaly se jim jakoby ohnivé jazyky, rozdělily se a na každém z nich spočinul jeden; všichni byli naplněni Duchem svatým a začali ve vytržení mluvit jinými jazyky, jak jim Duch dával promlouvat. V Jeruzalémě byli zbožní židé ze všech národů na světě, a když se ozval ten zvuk, sešlo se jich mnoho a užasli, protože každý z nich je slyšel mluvit svou vlastní řečí. Byli ohromeni a divili se: "Což nejsou všichni, kteří tu mluví, z Galileje? Jak to, že je slyšíme každý ve své rodné řeči: Parthové, Médové a Elamité, obyvatelé Mezopotámie, Judeje a Kappadokie, Pontu a Asie, Frygie a Pamfylie, Egypta a krajů Libye u Kyrény a přistěhovalí Římané, židé i obrázení pohané, Kréťané i Arabové; všichni je slyšíme mluvit v našich jazycích o velikých skutcích Božích!" Žasli a v rozpacích říkali jeden druhému: "Co to má znamenat?" Ale jiní říkali s posměškem: "Jsou opilí!" Tu vystoupil Petr spolu s jedenácti, pozvedl hlas a oslovil je: "Muži judští a všichni, kdo bydlíte v Jeruzalémě, toto vám chci oznámit, poslouvejte mě pozorně: Tito lidé nejsou, jak se domníváte, opilí - vždyť je teprve devět hodin ráno. Ale děje se, co bylo řečeno ústy proroka Jóela: 'A stane se v posledních dnech, praví Bůh, sešlu svého Ducha na všechny lidi (Sk 2:1-17b)

Snad nejfrekventovanějším slovem Nového zákona je „duch“. Nebudíž mi tudíž zazlíváno, že jsem z nesčetných zmínek o duchu v novozákonních spisech vybral právě dvě, kde se hovoří o duchu v souvislosti s jazyky. O nich speciálně mluví první úryvek z 1. listu Korintánům a řadí je tam mezi další vyjmenované „dary ducha“.¹Úryvek je zajímavý rovněž tím, že zatímco o spojitosti Ducha s „darem slova“, tedy se schopností oslovovat druhé a kázat, případně svědčit jim o Kristu, se v novozákonních spisech mluví napořád, zde je zmíněn ještě druhý způsob tohoto „daru“, totiž *porozumění*. Obojí je také předvedeno v klíčovém svatodušním textu ze Skutků, kde se mluví nejen o mluvení, ale i o rozumění. A je navýsost zajímavé, že takovéto porozumění „v 1.řádu“, totiž to, že

¹ Pro tento úryvek bylo nutno vzít text z Nové bible Kralické (podobně zní text i v nové Bibli pro 21. století), neboť ekumenický překlad na tomto místě bohužel poněkud záměrně mlží, což nepochybně souvisí s rozpacitostí, jaké v době vzniku tohoto překladu vládla stran jistých moderních projevů údajně tohoto daru v letničních církvích. Pisatel býval v mládí přítomen podobným projevům a ujišťuje čtenáře, že nemá v tomto výkladu na mysli je, leč jazyky, jak jim běžně rozumíme.

rozumějí mluvčím bez překážek, které by jinak mezi ně stavěla příslušnost k různým jazykovým skupinám, vede posluchače k otázce po „smyslu tohoto smyslu“ „*Žaslí a v rozpacích říkali jeden druhému: „Co to má znamenat?“*

A ještě jedním je tento text zajímavým, totiž připomínkou starozákonního Joelova proroctví, v němž se výslovně předpovídá a zaslubuje čas, kdy Hospodin *sešle svého Ducha na všechny lidi*.² Jako křesťané máme právo se domnívat, že tento okamžik již nastal, a to zjevením božského Logu, jenž Janovo evangelium ztotožňuje s pozemským Ježíšem.

Logos je samozřejmě něco specificky lidského: jenom člověk má dar rozumění, dar sestavování zkušenosti do souvislostí, a z těchto souvislostí vyvozování zpětných závěrů o skutečnosti; jenom člověku je dáno navíc mnohé z toho vyjádřit slovem a komunikovat ostatním. A podle Steinera má člověk i (přirozený) dar rozpoznat, zda nějaký jemu třeba i neznámý a zprvu nesrozumitelný projev takovou informací, takový „logos“ nese. Říká mu *Wortsinn*.³ Zde se však musíme poněkud zarazit: Jak to tedy, že nazýváme „darem ducha“ něco, co je přirozenou lidskou schopností, něco, co mají nebo mohou mít všichni? Máme-li odpovědět na takovou námitku, která koneckonců tkví v určitém lidském „malodušném“ předsudku, že co je „duchovní“ musí být také výjimečné a nedostupné, rozhodně ne pro „obyčejné lidi“, je třeba si uvědomit fakt lidského vývoje. Podobně jako jednotlivý člověk zdolává na svém individuálním vývoji různé stupně – už se zprvu i chodit a mluvit, než se stane univerzitním profesorem, platí podobný zákon vývoje i pro lidstvo jako celek: Proto leccos, co bývalo dříve velikým výkonem vyhrazeným jen nemnohým, dnes lidé běžně zvládají; schopnost číst, ještě před nějakými třemi sty lety poměrně vzácnou, mají dnes prakticky všichni lidé civilizovaného světa. A stejně jako ve vývoji individuálním nastávají i ve vývoji lidstva obtížně zdolatelné, „přelomové“ fáze, k jejichž zdolání musí lidstvo vynaložit velké úsilí a také potřebuje jistou pomoc. S vývojem lidstva k individualitě, a k osobnímu odpovědnému duchovnímu životu je spojen impuls Kristův, neboť právě Kristus otevřel dveře nové možnosti vývoje člověka – vývoji k duchu.

Proto můžeme i dnes říci, že *máme „dar ducha“*. Máme ho, je to „dar“, ale přesto není zadarmo. Dary ducha si můžeme dnes přivlastňovat a osvojovat, ale cenou za ně je individuální úsilí. Bylo by zajímavé zkoumat, jakým způsobem může například člověk dnes nahradit třeba starodávný věštecký, nebo prorocký dar, který bohové udíleli podle svého uvážení zcela „náhodně“, a který si v dávných dobách člověk nemohl vůbec vysloužit, ale já zůstanu u toho, čím jsem tento výklad začal, totiž u souvislosti **ducha a jazyka**.

Tak tedy za prvé duch je nezbytně nutný k *výkladu*, k porozumění každému projevu v jazyce, a to nejen v jazyce neznámém (jak jsme viděli v úryvku ze Skutků), ale v *každém*

2 Originální text je ještě důslednější: mluví o vylíčení ducha „na veškeré tělo“. V dalším se však ukazuje, že tím není míněna veškerá příroda, ale „lidští synové v těle“ Joel 3:1-2 καὶ ἔσται μετὰ ταῦτα καὶ ἔκχεω ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα καὶ προφητεύσουσιν οἱ υἱοὶ ὑμῶν καὶ αἱ θυγατέρες ὑμῶν καὶ οἱ πρεσβύτεροι ὑμῶν ἐνύπνια ἐνυπνιασθήσονται καὶ οἱ νεανίσκοι ὑμῶν ὄρασεις ὄψονται 2 καὶ ἐπὶ τοὺς δούλους σκαὶ ἐπὶ τὰς δούλας ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἔκχεω ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου
Joel 3:1 (LXX)

3 Rudolf Steiner: *Anthroposophie. Ein Fragment aus dem Jahre 1910*. (= GA 45). 1. A. 1951; 5. A. Dornach 2009; Rudolf Steiner: *Zur Sinneslehre*. (hrsg. v. [Christoph Lindenberg](#)). Freies Geistesleben, Stuttgart 1980; Steiner rozlišuje dokonce dva podobné smysly pro to, že daný projev nese informaci, jež jsou z nezávislého hlediska velmi podobné: jednomu říká *Wortsinn* a druhému *Denksinn*.

jazyce. Jazyk, to je totiž právě Logos, řeč, schopnost sdělovat a komunikovat, a zároveň i prostředí a smysl komunikovaného⁴. A člověk také nemůže žádnému řečovému projevu rozumět jinak nežli v a *prostřednictvím* Logu, protože jenom Logos umožňuje porozumění. Kdo takovou schopnost nemá, ten vyráží jen nějaké neartikulované zvuky, jako třeba barbar – je to *barbaros* – (*βαρβαρος*), bleblemák; s takovým člověkem se není možné dorozumět a kdoví, zda to vůbec je člověk.

Směšně naivní? Jistě. Ale ne zase od nás tak vzdálené: Vždyť jak říkáme ohromnému národu, který sídlíště našeho českého kmene prakticky po tisíciletí obklopuje? *Němci*.

Hezky se nám na tomto příkladě ukazuje, co máme přirozeně, tedy „zadarmo“, a čeho musíme nabýt vlastním úsilím. Dar rozumění máme „přirozeně“ jen v rámci určitého jazykového společenství, kódu. Ale jak je to za jeho hranicemi? Může nám to být – jako antickým Řekům – jedno, poněvadž za hranicemi „našeho světa“, světa, jemuž rozumíme díky přirozené jazykové a kulturní výbavě, už nemůžeme nalézt nic podstatného, jen nějaké breptáky a němce? To asi sotva.

Historicky nemůžeme nevidět, že to bylo právě křesťanství, jež otevřelo dveře k takovýmto úvahám. Na křesťanském západě se sice ještě po dlouhou dobu – vlastně až do 16. století, do doby reformace – držel jednotný kulturní jazyk, vůči němuž byly jednotlivá lokální jazyková společenství v pozici poněkud nesvéprávných „barbarů“; ale i s nimi bylo potřeba komunikovat, byť by to byla jen komunikace jednosměrná, mající za cíl je vychovat a přivést k akulturaci do velké rodiny latinského křesťanstva. Na východě byla ovšem od počátku nastoupena cesta jiná, spočívající v uznání veškerých jazyků, v nichž se hlásá slovo boží a je ustanoven křesťanský kult, za rovnoprávné, a ve vytváření křesťanské oikumené (*οικουμενη*), doslova „sousedské pospolitosti“.⁵ Novověký vývoj pak dal jednoznačně za pravdu oné pluralitní východní variantě.

Od počátku novověku je tedy pluralita a rovnoprávnost jazyků všeobecně uznávaným faktem. Můžeme se však na ni přesto podívat ze dvou různých hledisek, v nichž se stopově odráží cosi ze starodávné dichotomie civilizovaného a barbarského světa. Na jazykovou pluralitu totiž pohlížejí jinak příslušníci velkého národa/jazykového společenství a příslušníci národa/jazykového společenství malého. – U těch prvních půjde spíše o to, že jim tato pluralita otevírá dveře k porozumění různých nesrozumitelných a kuriózních jevů ze světa mimo jejich domovský jazyk; u těch druhých může někdy nabýt podoby až „komplexu nevzdělanosti“ těch, kteří se sice nějak dorozumívají, ale tím, že se naučí nějaké té Mluvě (třeba *učených* nebo *prosperujících*) – otevřou se jim dveře do většího a mnohem lépe uspořádaného světa, kde je vše najednou nějak v harmonii.

Naposledy řečené neskrývá, že má být určitou výzvou, a ta nechť nyní zazní naplno: Jistě, **učte se jazykům!** Jak? I k tomu – díky svým určitým zkušenostem v dané oblasti – mohu poskytnout pár rad, které mohou ovlivnit třeba výběr konkrétního jazyka.

4 Tyto dva původně nedílné aspekty jazyka, totiž aspekt strukturální na jedné straně, a vlastní výpověď s jejím konkrétním smyslem na straně druhé, rozlišil posléze ve 20. století francouzský jazykovědec Ferdinand de Saussure a nazval termíny *langue* a *parole*.

5 Sřet těchto dvou koncepcí pro příslušníka české kulturní tradice dobře ozřejmují historické peripetie cyrilometodějské mise na Velké Moravě.

Začneme možná trochu nečekaně. Tím nejdůležitějším kritériem proto, kterému jazyku se věnovat, je naše **zalíbení**. Podrobněji: Jakkoli nás např. R.Steiner vybízí, abychom v běžném životě překonávali podněty pocházející ze sympatie či antipatie v **osobních vztazích k jednotlivcům**, myslím si, že ve vztahu ke **kulturní**, resp. národní entitě, to tak úplně neplatí. Viděli jsme ovšem i v 20. století, že národní *antipatie* mohou vzít na sebe velmi nenávislnou podobu a mohou vést k hořkým koncům, já však zde vybízím spíše k využívání *sympatie*. Ta může mít různé kořeny a nemusí být vůbec racionálně vysvětlitelná: Když projdu svoji jazykovou zkušenost, pamatuji si, že např. velštinu jsem se začal učit okouzlen její zvukovou podobou, a maďarštinu zase pro její zvláštní, nám odtažitý ale přesto dokonalý řád. Přesto bych ještě něco málo řekl o jedné důležité jazykové *antipatii*. Není příliš divu, že si malý národ vypěstuje antipatii vůči mocnějšímu sousedovi, obzvláště pokud tento vystupuje v určitý čas jako nevybíravý a expanzní utlačovatel. V českém národě existuje takto antipatii vůči Němcům a všemu německému. Tedy bedlivěji prozkoumáno, není otevřené nevraživosti vůči Němcům nyní už příliš, protože k ní není v současnosti racionálního důvodu, a to většina Čechů, kromě těch nejprimitivnějších, asi nahlédne. Ale něco jiného je ztajená, nevědomá antipatie, jež se dosud silně projevuje vůči jejich **jazyku**, a to – na první pohled nepochopitelně – především u mladých lidí, kteří nemají svoji vůli ještě tolik pod racionální kontrolou svého já. V jistých věkových kategoriích (u starších) je sice trochu podobný vztah k ruštině, ale ten se nemá tendenci „dědit“ zatímco ona zakořeněná antipatie k německému ano. Soudím tedy, že prvním kritériem výběru by opravdu mělo být, že nás daný jazyk (jenž s sebou pochopitelně nese a otvírá celou kulturní oblast) oslovuje a přitahuje.

Až druhým kritériem může být, jaké *překážky* nám daný jazyk staví v cestu k jeho zvládnutí, jinými slovy, jak je pro nás daný jazyk **těžký**. Ale neradím obecně omezit se na jazyky lehké nebo zůstat u nich; snad jenom jako jazyk, který studujeme jako náš první či druhý je lépe si zvolit nějaký „lehč“ , ale nebojme se postupně pouštět i do jazyků obtížnějších, ba až krko- (resp. jazyko-)lomných. Na závěr bych tedy učinil několik poznámek ke klasifikaci jazyků „podle obtížnosti“.

Na základě dlouholeté zkušenosti s jazyky a jejich postupným zvládnutím si myslím, že mohu vytyčit pět faktorů pro obtížnost jazyků a uvedu je v pořadí podle významu:

1) Prvním a nejdůležitějším kritériem ovlivňujícím snadnost zvládnutí daného jazyka, je – asi nepřekvapivě – **blízkost jazyků**. I jazyk se složitými strukturami na více úrovních zvládneme relativně snadno, pokud je příbuzný našemu mateřskému jazyku: Tedy nejlépe jsou pro nás opravdu **slovanské jazyky**, třebaže vykazují pro neslovanské mluvčí mnoho nesmírně obtížných rysů: flektivnost, velkou nepravidelnost, vidovou strukturu slovesa, značné množství pádů, rozdíl mezi „měkkými“ a „tvrdými“ souhláskami a vzory apod.

2) Na druhém místě bych uvedl **úplnou (a nekonfúzní) grafiku** (tj. způsob zápisu, potažmo **písmo**) Na hebrejštině a ostatních semitských jazycích je těžké především to, že její písmo nezachycuje samohlásky (nebo je zachycuje jen neúplně a nejednoznačně). Arménština je indoevropský jazyk s gramatikou ne příliš odlišnou např. od řečtiny či od slovanských jazyků, ale byla někdy na přelomu 1. a 2. tisíciletí vybavena vlastním písmem, které vymyslel ohromný intelektuál – Mesrop Mestič, jménem. Ten vymyslel písmo, které sice zachycuje všech, tuším 39, arménských hlásek, avšak je takřka nezvladatelné –

některé grafémy jsou si zoufale podobné, jindy člověk nedokáže ve skupině písmen odlišit, která nožička patří ke kterému písmenu. Navíc majuskule jsou totálně nepodobné minuskulím. Ono tedy popravdě dost podobně vypadala i Konstantinova a Metodějova hlalohlice; naštěstí ji však generace jejich žáků nahradily lehce adaptovaným písmem řeckým a u toho už zůstalo, takže nám cyrilice/azbuka nedělá velké potíže. – Prostě nenechte písmo vymýšlet intelektuály! A - abych uvedl pozitivní příklad: vietnamština je jazyk východoasijské skupiny jazyků, nám svoji stavbou a celým „jazykovým myšlením“ velmi vzdálený, jehož slova navíc mají šest druhů takzvaných tónů, či slabičných intonací. Pro laika: českému a (resp. dvěma českým a: „a“ a „á“) ve vietnamštině odpovídá šest různých „a“, které jsou všechna hláskou „a“ ale vyslovují se tu hluboko, tu vysoko, tu se skluzem apod. Ovšem v koloniální době byla zavedena francouzskými misionáři pro vietnamštinu v podstatě evropská grafika, samozřejmě s velkým množstvím interpunkčních značek na odlišení všech těchto „tónů“. Tím je pro nás vietnamština zdaleka nejpřístupnější ze všech východoasijských jazyků.

3) Jako třetí bych uvedl **pravidelnost** jazyka. Tento rys vyvstane nejlépe při srovnání jazyků, které jsou si blízké, jeden z nich (často ten „větší“) vykazuje ovšem mnohem lepší pravidelnost nežli druhý, jak je vidět například na dvojici arabština – hebrejštiny, nebo případně Indoevropanům bližší dvojici, jakkoli ne úplně příbuzných jazyků latina – řečtina. Ono samozřejmě ve svých starých, počátečních stádiích byly všechny jazyky šíleně nepravidelné, poněvadž jazyk je něco jako přírodní jev; vyvíjí se, a to podle určitých pravidel, která jsou často kontextová, to jest, působí na určité hlásky nebo jazykové jevy jen v určitém okolí a v určitých souvislostech, a pokud příslušné podmínky jsou splněny, jazyková změna se projeví, pokud ne, neprojeví. To vede samozřejmě k veliké rozmanitosti (např. substantivních a slovesných vzorů v češtině – a ještě mnohem více v řečtině!) a tudíž k veliké nepravidelnosti. Pravidelnost je na druhé straně vždy plodem *vyrovnávání*, to jest mimovolného i záměrného zanedbávání rozdílů a podřizování výjimek a menších skupin slov skupinám větším. V extrémní podobě pak princip pravidelnosti vedl k od osvícenství oblíbenému vytváření jazyků *umělých*, z nichž nejznámější je – pochopitelně zcela pravidelné – esperanto.

4) Na čtvrtém místě bych uvedl **složitost jazykových struktur**. Složitost znamená jednak velký počet forem (ve smyslu syntagmatickém i paradigmatickém, to jest jak to, že jedno slovo vytváří velký počet tvarů, tak i to, že je velký počet vzorů a variant pro jejich ohýbání), jednak jejich složitě používání, čímž se může rozumět třeba jejich nedokonale oddělená funkce, popřípadě synonymita koncovek apod. Složitost se může projevovat na různých úrovních jazyka, což nám budiž příležitostí je zmínit a vysvětlit: Může se tedy projevovat na úrovni:

a) **hláskové/fonetické**. V tomto případě patří čeština mezi „lehké“ případy. Jsou však i jazyky s velkým počtem hlásek, ať už se to týká souhlásek – například nám blízká polština má tři řady sykavek (my dvě), jiné jazyky zase od běžných zubních hlásek odlišují takzvané interdentaly (angličtina); za extrémně obtížné bývají považovány jazyky, které tvoří více druhů tzv. vibrant (tedy analogií našeho „r“ a „ř“ – ejhle máme dvě; ovšem arménština má takové hlásky tři!), velština má zase navíc zvláštní sykavé neznělé „l“ atd.; nebo samohlásek (germánské jazyky – angličtina, němčina i jazyky severské rozlišují mnohem více poloh například našeho jednoduchého „e“ a „u“) a dvojhlásek, případně

i vícesamohláskových kombinací (Takovým pěkným „vlnivým“ jazykem, který plyne skoro v samých samohláskách je stará řečtina, ale bohatá na dvojhlásky je třeba i litevština.) Problémem *sui generis* je pak přízvuk a intonace. Je zajímavé, že i relativně jednoduchý typ slovního přízvuku, jaký je např. v maďarštině, navíc na stejném principu jako v češtině, to jest, slova se přízvukují na začátku, může působit problém, jestliže jsou slovní jednotky dlouhé – a tomu tak v maďarštině díky aglutinačnímu hromadění přípon často je. Melodický přízvuk, jaký mají například jihoslovanské jazyky a řečtina, bývá pak pro Čecha většinou vůbec nezvladatelný.

Pokud se mluvčá jazyka s chudším hláskoslovným repertoárem snaží zvládnout jazyk s větším bohatstvím hlásek, nastává vždy problém rozlišení, neboť jisté hlásky cílového jazyka, mu nutně znějí „stejně“ To je odedávna dobře známý problém Čechů s anglickým „th“. Tak sakra je to d, z nebo s? Není. Je to „th“.

b) **gramatické**. Zde je to asi jasně každému, kdo někdy studoval anglické časy. Angličtina jich má čtrnáct, plus několik dalších způsobů vyjádření času, která se za gramatický čas nepovažují; proč si čeština vystačí se dvěma? S bohatstvím gramatických forem se setkáváme i u latiny, řečtiny, italštiny a leckde jinde. Čeština má však přesto v této oblasti svoji specialitu, kterou většinou nemají ani ostatní slovanské jazyky: přivlastňovací přídavná jména. Slovanština jako celek je pak pro ostatní osobitá i tím, že má skloňování adjektiv odlišné od skloňování podstatných jmen – to jinde nebývá.

c) **syntaktické**. Zde platí v podstatě – čím vyvinutější jazyk, tím složitější syntax. Ještě ve středověku měly evropské jazyky (evropské *lidové* jazyky – nikoli latina) povětšinou velmi primitivní syntax. Středohornoněmčina si vystačí prakticky s jedinou spojkou, *da*, která podle okolností znamená spojku časovou, podmínkovou přípustkovou nebo i jinou. A vůbec se ve starých fázích věty v jazyce moc nespojovaly. Vlivem humanistické latiny do sebe však evropské jazyky vstřebaly množství jejích forem a našly pro ně v sobě vyjádření, případně i dotvořily potřebné gramatické tvary a spojky. Nastalo to však u jednotlivých jazyků v různé míře. Například čeština může použít ve větě infinitiv jako předmět (analogie latinské akuzativně – infinitivní vazby) pouze po slovesech smyslového vnímání: „Viděl jsem ho běžat venku.“ Angličtina toto omezení nemá, takže může například říci: „I thought him to be dead.“ dosl. česky „Myslel jsem ho být mrtvý(m).“

Existuje ovšem i postup opačný, devoluční. Nastává u jazyků, které byly kdysi významné, ale dostaly se do područí cizích národů a upadly. Nejmarkantnějším příkladem takového vývoje je nová řečtina tzv. *démotiki*- z bohatých (gramatických a syntaktických) forem řečtiny staré uchovává tak sotva pětinu. Podivuhodným vývojem prošla v tomto smyslu hebrejština: Skutečnost, že byla po staletí vzdálena běžného jazykového úzu a zůstávala pro své mluvčá pouze rituálním a učeneckým *svatým jazykem* (*lašón ha-kódeš*) ji učinilo jakýmsi reliktem, který se se svými nesmírně archaickými a (především v oblasti lexikální a syntaktické) primitivními jazykovými prostředky, nyní opětovně pokouší, a to úspěšně, zrcadlit realitu moderního světa.

Nepodléhejme však iluzi, že latinská, nebo řekněme klasická syntax je to nejdokonalejší a nejsložitější, co ze sebe lidské jazyky vyprodukovaly. Snadno to dokážeme. Tak za prvé složitost: Existuje prastarý typ konstrukce, která se projevuje občas i v evropských jazycích – dokonce v češtině více než v jiných! – která je však doma především v jazycích

kavkazských, tzv. *ergativní konstrukce*. Při ní se podmětem věty stává nějaká neživá abstraktní věc, například označení stavu, a skutečný „podmět“ (lépe by bylo mluvit o *patiens* děje) je ve větě vyjádřen dativem. Ano, to je to české známé: *Je mi zima*. Více je tato konstrukce rozšířena u evropských jazyků pouze v podobě tzv. *dativu commodi*, jimiž si mnohé jazyky nahrazují sloveso „mít“, které mnohé ani nemají! Pro českého mluvčeho bude tento jev asi nejznámější v ruštině – vazba „u něgo jest/nět dětě“. U kavkazských jazyků (v gruzínštině) se též setkáváme s gramaticko-syntaktickým jevem, že totiž sloveso vyjadřuje svými tvary (koncovkami) nejen osobu mluvčeho, ale také charakter předmětu neb adresáta (tedy je rozdíl mezi „já ti říkám“ a „já mu říkám“) Schopnost přidávat ke tvaru slovesa další „osobní“ koncovky mají též jazyky semitské, kde se ovšem tato schopnost rozšiřuje i na jména. Maďarština, jakýsi zvláštní odrodilec ugrofinských jazyků, která ani mezi nimi nemá mnoho blízkých příbuzných, má zase pro slovesa dvojí časování, a bedlivě dbá na to, zda dané sloveso má určitý předmět či nikoli.

Dokonalost: Jestliže latina a některé z ní odvozené evropské jazyky (angličtina, italština) se mohou pyšnit takřka dokonalou časovou strukturou, ugrofinské jazyky vyvinuly podobnou dokonalost v oblasti jména a jeho zasazení do lokálních a jiných vztahů pomocí koncovek: Estonština vytváří takto 14. „pádů“, v maďarštině se systém místních koncovek (jichž je asi 25) už ani za pádový nepovažuje. Doplňuje ho ještě velmi dokonalý systém postpozic (záložek), jichž je ještě o něco více. Maďarština má však na úrovni syntaktické ještě jednu složitost, kterou jsem prozatím nenalezl nikde jinde: zjednodušeně řečeno – nahrazuje genitivní konstrukce konstrukcemi přivlastňovacími a nepostupuje tedy při konstrukci jmenné fráze (rozvité neshodnými přivlastky) tak jako indoevropské jazyky od jednotlivosti k širšímu kontextu (*klika dveř kanceláře přednosta stanice se pohnula*), ale naopak od nejobecnějšího směrem k jednotlivému, tedy bychom do maďarštiny museli zmíněnou frázi přestavět na: *Stanice – její přednosta – jeho kancelář – její dveře – jejich klika* – (se pohnula)

d) **lexikální a sémantické.** Jsou pochopitelně jazyky s bohatší slovní zásobou než jiné, a jistě to opět souvisí s „rozsáhlostí“ jazyka, takže asi nepřekvapí, že jednu z největších současných slovních zásob má angličtina. Čeština však na tom není tak zle: jednak se vyžívá ve tvoření zdvojnásobin (stůl – stolek – stolík – stoleček...; v tom ji předě snad jen italština) jednak má díky slovanské vidové soustavě bohatý repertoár sloves. Fakt existence vidové soustavy – tedy přinejmenším jisté párovosti sloves vyjadřujících tentýž děj, je možná právě hezkým příkladem na složitost *sémantinckou*, kterou jiné jazyky, kromě slovanských nemají. Hebrejštiny naproti tomu (a do jisté míry i například maďarština) může slovesa odstínit, nikoli podle trvání děje – tedy vidu, ale podle stupně jeho závislosti na podmětu, tedy takzvané *kauzativity* (Tedy jde o to, zda podmět vykonává činnost sám a přímo, nebo nějak zprostředkovaně, případně podněcuje nebo způsobuje jednání jiného aktéra.)

Pak je také jasné, že některé jazyky rozvíjejí určitou specifickou oblast slovní zásoby více než jiné – v angličtině je to například právní terminologie, zatímco některé německé a starořecké filosofické termíny jsou do jiných jazyků takřka nepřeložitelné. Taková slova pak mají tendenci být přejímána jazyky ostatními a stávat se součástí „mezinárodní“ slovní zásoby: Vzpomeňme na španělské *mañana*, ale také na široký repertoár slov z jiddiš (*chucpe, mešuge...*), která díky svému vrozenému humoru a bedlivému pozorovatelskému jevu života se stala rezervoárem neopakovatelných postřehů a kvalit. To nás dovádí k poslednímu, pátému bodu, jímž je

5) internacionalizace jazyka Internacionalizací jazyka míním právě existenci společné části slovní zásoby (a v ideálním případě též rozsáhlejších jazykových struktur), již nebo jež daný jazyk sdílí s jazyky dalšími. Tato část bývá u evropských jazyků poměrně rozsáhlá (díky jejich společné „vychovatelce“ latině), pokud ovšem si ji dotyčné jazyky samy nevymýtí přehnaným jazykovým purismem. V češtině jsou naštěstí klapobňinkotačky a silozpyt dnes už jen pro smích, ale některé sousední jazyky zasáhla vlna jazykového purismu v 19.století mnohem citelněji, což je i důvod, proč cizinec v Maďarsku marně hledá mezi nápisy aspoň jediné „mezinárodní“ slovíčko, o něž by se mohl opřít. Nenalezne ho však. Univerzita je v maďarštině *egyetem*, policie *rendőrség* a produkce *álkotás*. V opačném směru se internacionalizace projevuje v jazycích, které si nikdy na žádné velké národní povědomí nehrály. Často to jsou jazyky „nomádských“ putovních národů. Takovým je v našem kulturním kontextu například romština. Romština (jinak indoevropský jazyk s osmi pády, mezi nimiž je dokonce i nadobyčej rozvinutý vokativ!) je pro neromy dobře zvladatelná mimo jiné díky spoustě slov pocházejících ze slovenštiny, maďarštiny, němčiny ba i italštiny a řečtiny (!), o něž se do jazyka pronikající nezasvěcený začátečník může opřít.

Co se týče struktur jazyky sdílených, může něčím takovým být například koncovka *-s*, která v té či jiné modifikaci prakticky ve všech germánských jazycích vyjadřuje vlastnictví, nebo jiným příkladem může být zavedení izolačního principu (opuštění pádů) v jazycích románských...

Samozřejmě, chceme-li uvedená jazyková hlediska použít jako rady nebo směrnice, je vše, co jsem zde uvedl, jen relativně použitelné. Kritériem výběru bude nakonec pro každého asi skutečně zalíbení a potěšení, jaké mu daný jazyk přinese. Ještě chvíli bych však u nich zůstal. Jazyk samozřejmě není individuum nadané chtěním a vůlí, přesto však je (mimo jiné) vyjádřením jakéhosi kolektivního zaměření, neřkuli přímo vůle příslušného jazykového společenství (pro jednoduchost – „národa“). Když se zpětně podíváme na naši sbírku kritérií, shledáváme, že aspoň některá z nich – jmenovitě č.2 a č.5 jsou takovouto „kolektivní volbou“ ovlivnitelná a mohli bychom možná podle nich jazyky rozdělit na „extrovertní“ to jest ty, které mají zájem o zařazení do širšího kulturně civilizačního společenství a aktivně ho projevují, a jiné spíše uzavřené, introvertní. Ona druhá tendence přitom vždy existuje i uvnitř jednotlivého jazyka a je zodpovědná za vznik profesních a skupinových žargonů a slangů, a v extrémní míře se projevuje u argotů (brněnský Hantec, londýnské Cockney...), kde jde vyloženě o zakódování slov do podoby nesrozumitelné i mluvčím mateřského jazyka, kteří však nejsou do oné skupinové mluvy zasvěceni. Ostatní kritéria mají v tomto smyslu menší hodnotu. Kritérium 1 ji zcela postrádá, neboť je to kritérium relativní, které platí jen vzhledem k „momentální jazykové situaci“ mluvčího. Kritéria 3 a 4 by se sice snad dala vyhodnotit do jakési škály, ale výsledný stav je u těchto jazykových struktur dán předlouhým vývojem jednoho každého jazyka a je ze synchronního hlediska jen málo ovlivnitelný – reprezentují spíše tedy jakousi „karmu“ nebo „sudbu“ (dobrou či špatnou) daného jazyka. V bodě 3 může sice „kolektivní vůle“ jazykového společenství třeba i v jedné generaci způsobit značné vyrovnávání nepravidelných jazykových forem, ale nemyslím, že to je vždy správné: Co je hezčí: Nepravidelně rostlý sukovitý a pokroucený starý dub, nebo hladký sektorový nábytek z něho vyrobený?

Chvalte Hospodina všickni národové, velebtež ho všickni lidé.
Neboť jest rozšířeno nad námi milosrdenství jeho, a pravda Hospodinova na věky. Halelujah.

(Ž 117)

Chvalte Hospodina všechny jazyky,

chvalte ho slovy i slůvky,
zpívejte mu na vokálech, hlomozte mu v hrdelních
zaspívejte na zubnicích, vybuchněte na retnicích,
burácejte vibrantami
prokřikujte citoslovci, zabubnujte na zájmena,
zatančete rejem sloves, zavlňte se adjektiva,
nadýchněte elativy, rozplyňte se v jména síly,
mlžnými kondicionály
zamudrujte, jak by z dále
přicházely transgresivy,
lokály a participia,
v nichž skryta je ta síla,
z děje že hned bytost stvoří.

Chvalte ho imperativy, chvalte ho diminutivy.

I bytosti podivné jeho chvály jsou hodné:

ergativy, translativy, jussivy a essivy,
kdyby měly mlčeti
křemenné obvody by musely mluvíti.

V harmonii temporální,
vokální i suffixální,
necht' se hlas ten k Němu vznáší,
jenž jen lidstvo vydat stačí.

Osvícené esperanto,
necht' je též na milost vzato,
i proň bude v nebi místo.

klasik si tam rukupodá
s barbarem, jemuž chybí slova.

Všeliký duch chval Hospodina.